

Gróf Lajos⁷ (Érsekújvár):

Az I. világháború történetének felvidéki vonzatai

„Mindent meggondoltam, mindent megfontoltam” szavakkal indította el a 84 éves Ferenc József, az Osztrák-Magyar Monarchia császára és királya az I. világháborút 1914. július 28-án, tehát egy hónappal a sarajevói véres események után, midőn – háta mögött érezve Németországot – a Monarchia hadat üzent Szerbiának.

Németország jóslatokba bocsátkozott: „Mire a falevelek lehullanak, otthon lesztek szeretteitek körében, győztesen.” 1914 nyarán, nem sokkal a háború kitörése után hangzottak el II. Vilmos német császár e buzdító szavai, amelyek aztán négy és fél évig tartó, testet-lelket meggyötrő háborúba torkoltak, amelynek következménye a frontokon elesett hősi halottak, sebesültek, rokkantak, fogságba esők, a hátszágban maradtak egyéni tragédiái. A német császár jóslata nem vált be.

Ma itt, I. világháborús centenáriumi emlékkonferenciát tartunk. A konferencia szervezőivel, előadó kollégákkal és a kedves résztvevőkkel tisztelni szeretnénk a háború magyar katonahőseinek, katonáinknak helytállása előtt.

A Felvidék üdvözlét hoztam, s informálni szeretném önöket, hogy nálunk is emlékezünk, intézményi szinttől, egészen a dél-szlovákiai magyar – de még a szlovák – falusi közösségi szintig is. Az I. világháborúban elesett katonák névjegyzékének – létező vagy felújított – emléktáblái előtt koszorúzással, ünnepi megemlékezéssel tiszteleg az utókor.

E centenárium alkalmából a Szlovák Nemzeti Múzeum – A Szlovákiai Magyar Kultúra Múzeuma és a Hagyományok és Értékek Polgári Társulás országos mértékű gyűjtést indított a még fellelhető I. világháborús dokumentumok és emlékek feltérképezésére. A sajtóban közzétett felhívás alapján a gyűjtésbe több múzeum, s kulturális intézmény is bekapcsolódott. A dokumentálásra került emléktárgyak, fotográfiák, levelezőlapok és egyéb dokumentumok alapján készült vándorkiállítás történeteken keresztül enged bepillantást a harctéren küzdő katonák életébe és a hátszágban maradtak hétköznapijaiba.

A vándorkiállítás tárlaton⁸ bemutatott anyag és az országos gyűjtés további eredményei megtalálhatók a <https://www.facebook.com/1vilaghaborusemlekek/> és <http://www.1914.sk/> weboldalakon.

⁷ Gróf Lajos magánkutató, a KJF-ZMTE révkomáromi történelemtanár tovább- és felnőttképzési tanfolyamának végzettje.

⁸ Megtekinthető volt 2015. márc. 13-tól jún. 10-ig az Érsekújvári Thain János Múzeumban.

A mai Szlovákia területéről az Osztrák-Magyar Monarchia csapataiba közel 400 000 férfit soroztak be, az áldozatok és az eltűntek száma meghaladja a 69000 főt. Szinte mindegyik településnek megvannak a saját I. világháborús hősi halottai és emlékművei, és szinte minden családban őrzik az I. világháború emlékét.

A következőkben az I. világháború történetének felvidéki vonzatairól, történeiről szeretnék néhány szót szólni.

Nem vagyok történész, inkább magánkutató, gyűjtöttem az információkat, a 60–70–80-as évek folyamán, az akkor már egyre inkább idősödő nagyapáinktól, és az ő környezetükből. Próbáltam menteni a még menthetőt. Kutatásaim eredményeit aztán könyvekben foglaltam össze,⁹ amely sorozatot tartalma és stílusa alapján nevezhetném család- és kortörténeti regénynek, alulról írt történelemnek, vagy 'oral historynak'. Történetek a történelem árnyékában.

Az ismeretgyűjtést a dél-szlovákiai Nyitra és Érsekújvár környékbeli területeken végeztem, de vannak dokumentumaim az Érsekújvár és Párkány közti vonalról is. Megjegyezném, később az 1980–1990 időszakban a II. világháborús, elmesélt élménybeszámolókból sikerült majd egy órányi anyagot magnókazettára is rögzítenünk.

Nem tudom, mindezt miért teszem, – nem törtetek regényírói babérokra – valami belső késztetés hajt, hogy írni, meg kell emlékezni a 20. század történelmének egyszerű hétköznapi hőseiről, még mielőtt elfelednénk őket.

Nehéz feladatra vállalkozom, előadásom meghatározott idejében elmondani az I. világháború történetének felvidéki vonzatait – természetesen a történelmi háttértörténet kronológiai függvényében – nem egyszerű. Amikor március közepén Harai Professzortól megkaptam a lehetőséget a konferenciánkra való bejelentkezésre, elkészítettem előadásom anyagát, kibővítettem a világhálózaton megtalálható I. világháború táblázatba foglalt legfontosabb eseményeit, megrajzoltam három hadszíntéri térképet: szerbiai hadszíntér 1914-1915, az olasz hadszíntér és az isonzói csaták, az olasz arcvonal állását 1917 okt. 24.–dec.12. közt¹⁰ és mellékelek egy táblázatot a háború áldozatairól.¹¹

A boldog békeidők

Most pedig mélyedjünk el a 20. század eleji események hangulatvilágába, amikor az előző század végén született nagyszüleink tették dolgukat, először gyerekként, majd később családot alapítottak, s végezték mindennapi munkájukat, falusi környezetben főleg a mezőgazdaságban, hogy biztosítsák családjuk megélhetését.

⁹ *Valahol Dél-Szlovákiában* címmel.

¹⁰ Forrás: www.adtplus.arcanum.hu/.

¹¹ Forrás: Wikipédia.

Alcímként ezt az I. világháborút megelőző időszakot sokan úgy nevezik, hogy „azok a Boldog Békeidők, 1900–1914”.¹² Az európai emberek élete a háborút megelőző időszakban többen változott, mint azelőtt századok alatt. A modern nagyipar sokmillió munkástömegeket parancsolt a gyárakba. Az ipar egyetlen ága sem fejlődött olyan gyorsan, mint a vas- és szénbányászat, a kohászat és mindenekelőtt a gépgyártás. Gépek kellettek a gyárakba, vasúti sínek, mozdonyok a vasúti sínekre, motorok a tengeri hajókba, autókba, repülőkhöz. És rengeteg fegyvert igényeltek a gyorsan növekvő hadseregek: puskákat, ágyúkat, gépfegyvereket, szállítóeszközöket, stb. De fejlődött a könnyűipar: a textil-, a bőr-, az élelmiszeripar és más ágazatok is, hiszen a gyorsan növekvő tömegek ruhát, cipőt, élelmet vásároltak. Megjelentek az üzletekben az olcsó tömegáruk. A gazdagabb kínálat a nagyobb városokra volt jellemző.

A technika is 'csodákkal' lepte meg az embereket. A hegységeket alagutakkal fúrták át és vonatok közlekedtek nemcsak a sík területeken, hanem a hegyek gyomrában is. A nagyobb városokban megjelentek a villamosok, a földalatti és a fogaskerekű villamos. Autók és motorkerékpárok futottak a közutakon, az ember repülni kezdett, legyőzte a magasságot. Ezek a 'csodák' átszőtték az emberek mindennapjait. Igaz autók csak a kiváltságosoknak voltak, de a városi villamosok tömeget szállítottak. A villany bevonult a közvilágításba, és komfortosabbá tette az életet. Megszólalt a fonográf, és a fehér vásznon vetített emberek kezdtek mozogni. Beindult a filmipar, s ma már tudjuk, milyen fejlődésen ment keresztül.

Sajnos mindemellett érezhető volt az is, hogy a 'Boldog Békeidők' háttérében jelen volt a háborús készülődés. Anglia megépítette első óriás csatahajóját, Németország búvárhajókat (tengeralattjárókat = U-Boot) fejlesztett ki. A franciák revánsra készültek az 1871-es vereséért.¹³ Érték már a Nagy Háború feltételei.

Szövetségi rendszereket hoztak létre: Hármasszövetség: előbb kettős szövetség 1879-ben Németország és az Osztrák-Magyar Monarchia között, majd ez 1882-ben Olaszországgal bővült. 1883: belépett Románia (de később kilépett), Törökország és Bulgária is.

Antant (entente cordiale = szívélyes megegyezés) szövetség: 1892-től orosz-francia, 1904-től angol-francia, 1907-től angol-orosz szövetség. Később csatlakozott hozzá Szerbia, Montenegró, Japán, Olaszország, Románia is.

1908-ban háborús riadalom rázta meg Európát, Ferenc József, az Osztrák-Magyar Monarchia császára és királya bejelentette Bosznia-Hercegovina 'annektálását', ami azt jelentette, hogy az 1876 óta felügyelete alatt álló Bosznia-Hercegovina területét a Monarchiához csatolták. Szerbia tiltakozott. Oroszország, Anglia és Olaszország nemzetközi konferencia összehívását javasolta. Ausztria-Magyarország kormánya azonban bejelentette: nem tűr beavatkozást a

¹² Lásd Gondos Ernő: *Az első világháború*. Móra Ferenc Könyvkiadó, Bp. 1977. pp. 69-74.

¹³ Francia-porosz háború 1870-71.

császár döntésébe. Németország, hiszen a fegyverkezésben, flottafejlesztésben az élen járt, késznek mutatkozott a háborúra, ha szövetségese, az Osztrák-Magyar Monarchia úgy kívánja.

Európa a háború küszöbére sodródott. A válság a Balkán-térségében keletkezett, ott, ahol majd a világháború kirobbant. (A Balkán Európa lőporos hordója lett.)

A háború oka: A nagyhatalmak terjeszkedési igényei, a gyarmatok újraelosztása.

A háború kitörésének ürügye: A szarajevói merénylet, midőn 1914. június 28-án Gavrilo Princip szerb diák Szarajevóban meggyilkolta Ferenc Ferdinánd főherceget, az Osztrák-Magyar Monarchia (OMM) trónörökösét. Ennek okán a Monarchia július 28-án hadat üzent Szerbiának és ezzel megkezdődött az I. világháború.

A Monarchia támogatást kért Németországtól a megtorláshoz. De annak is tudatában volt, hogy Szerbia mögött van a balkáni szláv népek védelmezője, Oroszország. 1914. július 31-én híre jött a cári hadsereg mozgósításának.

Az I. világháború eseményei

A soknemzetű OMM lakosainak száma 1910-ben 51,4 millió volt. A császársághoz tartozó területeken legfeljebb 35% osztrák, s a királyságban, a régi Magyarország területén alig több mint 48% magyar élt. A mai Ausztrián és a mai Magyarországon kívül a birodalomhoz tartozott a mai Csehország és Szlovákia, továbbá a mai Lengyelország területén lévő Galícia, és Bukovina, a mai Románia része, valamint Krajna, Horvát-Szlavónország és Bosznia Hercegovina. Ennek megfelelően a birodalom polgárai számtalan nyelvet és nyelvjárást beszéltek.

Az osztrák–magyar haderő nemzetiségi összetétele az alábbi volt: 25% osztrák (német), 23% magyar, 13% cseh, 4% szlovák, 8% lengyel, 8% ukrán, 2% szlovén, 9 % szerb-horvát, 7% román, 1% olasz. (A 4% szlovák arány a haderőben kb. 240 000 főt jelentett.¹⁴ A Monarchia területén a világháború előestéjén a császári hadsereget 16 hadtestbe szervezték: 8 hadtestet Ausztriában, 6 hadtestet Magyarországon, 2 hadtestet Bosznia–Hercegovinában.¹⁵ A közös kötelékben megtalálható 33 gyaloghadosztály közül 12 hadosztály, 4 lovashadosztály Magyarországról volt. (A közös lovashadosztályok száma 9.) 1914. július végi–augusztus eleji mozgósítások következtében a Monarchia hadtesteit 6 hadseregbe vonták össze.

Felvidéki vonatkozásban

¹⁴ Miklós Tamás: *Szlovák nemzetiségű katonák harctéri magatartása a háború végén*. 2015. 09. 23. www.nagyhaboru.blog.hu.

¹⁵ Romsics Ignác (főszerk.): *Magyarország az első világháborúban*. Kossuth Kiadó és a Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest, 2010.

- az 1. hadsereghez osztották be: a 14. pozsonyi, a 33. komáromi közös gyaloghadosztályt, a 37. pozsonyi honvéd gyaloghadosztályt (székhelyük a megnevezés szerint),
- a 3. hadsereghez: a 2. pozsonyi közös lovashadosztályt, a 41. budapesti honvéd gyaloghadosztályt, az 5. budapesti honvéd lovashadosztályt,
- a 4. hadsereghez: a 15. miskolci, a 27. kassai, közös gyaloghadosztályt, a 39. kassai honvéd gyaloghadosztályt, a 10. budapesti honvéd lovashadosztályt.

Minden hadseregnél voltak felkelő és menetdandárok (menetzászlóaljok), felvidékiekkel is.

A nagyapák által elmesélt szerbiai hadszíntéri mozgásvonalak menti helységnevek említése alapján tudtam térben és időben elhelyezni a felvidékiek I. világháborús szerbiai frontokon végbement csapatmozgásait 1914 őszén, s 1915 tavaszán.

A menetdandárok és ezredek a hadtestek emberanyag-veszteségeinek pótlására érkeztek ki 1914 augusztusában a hadműveleti területre. Ezeket a mozgósításkor bevonuló tartalékos, póttartalékos és sebtében kiképzett emberekből állították fel. A menetdandárok nem kaptak teljes értékű kiképzést és egyáltalán nem rendelkeztek tüzérséggel, de még a harcok vezetésére alkalmas törzsekkel sem. Státuszuk az augusztusi hadműveletek folyamán megváltozott, nem a veszteségek pótlására használták fel őket, hanem 12 önálló, különböző szervezésű magasabb egységként vetették be őket.

1914. július végén az osztrák–magyar hadsereg főparancsnoka Frigyes főherceg gyalogsági tábornok volt, de a tényleges vezetés továbbra is Franz Conrad von Hötzendorf gyalogsági tábornok vezérkari főnök kezében maradt. Az ő vezetése alatt már a békebeli időben kidolgozták a valamennyi számba jöhető ellenség elleni haditervet. Ha figyelembe vesszük az 1914-es év első felében történt eseményeket, s azok következtében kialakult nemzetközi helyzetet és a Monarchia katonai teljesítőképességét, a legvalószínűbbnek egy Szerbia és Montenegrói elleni egyfrontos, illetve az előbbieket és Oroszország ellen megvívandó kétfrontos háború jöhetett számításba. Hogy a két számításba vett lehetőség közül melyik lett volna kedvezőbb a Monarchia számára, az alig lehetett kétséges.

Conrad tábornok számára elviselhetetlen volt a gondolat, hogy az esetleges orosz zsarolás miatt eleve lemondjon a Szerbia és Montenegró elleni fegyveres fellépésről. Részletes terveket készített a hadosztályok átcsoportosításáról az orosz hadvezetés várható alternatív döntései függvényében. Ámde Oroszország megtehetette, hogy saját hadba lépését az ellenfél számára legkedvezőtlenebb pillanatra időzítse.

Az első világháború legfontosabb eseményei

Év	Nyugati front	Keleti front	Déli front	Európán kívül
1914	- szept. 6-9. Marne-i csata. Megállnak a németek Párizs alatt. Vezérkari főnök ezután a németeknél Falkenhayn (franciáknál Joffre). - nov. Helgoland-szigetek → német vereség, beszorul a német flotta.	- aug. 26-30. Csata Tannebergnél →Hindenburg és Luddendorf tábornok győzelme az oroszok (Nyikolaj Nyikolajevics nagyherceg) felett. - szept. 6-15. Mazuri-tavak →orosz kivonulás Kelet-Poroszországból. - aug.-szept. Galícia →OMM hadseregének veresége →elvész Kelet-Galícia. Állóháború a Kárpátok szorosaiban.	- aug. 12. OMM támadása Szerbia ellen (két hadsereg). A szerbek viaszszorították az OMM haderejét. - szept. 11. és nov. 1. Az OMM hadserege megismételte az offenzívát. - dec. 4. A szerbek ellentámadást indítottak, viaszszorították az OMM hadseregét. - dec.-tól 1915 októberéig állóháború a szerb fronton. A szerb csapatok azonban lassan felőrlődtek a harcokban.	- aug. vége. Japán hadüzenet Németországnak →gyarmatait elfoglalja. - október. Törökország belép a központi hatalmak oldalán. →frontok nyílnak a Kaukázusban, Mezopotámiában, Palesztinában és a Dardanelláknál.
1915	- ápr.-máj. Ipern melletti csata (harci gáz).	- 1915 eleje. Harc a Kárpátok hágóiért →márciusban orosz győzelem. - Przemysl vára elvesz. - május. Gorlicei áttörés →német-osztrák offenzíva. Sikerek után elakad. - szept. Ütközet Tarnopol térségében. Állóháború alakul ki. Orosz főparancsnok maga a cár.	- Antant partraszállás Gallipoli félszigeténél. Febr. 15.-1916. jan. 9. →antant kudarok. A török hadsereg sikerrel védte meg a Dardanellák tengerszorost. - május. Olaszország az antant oldalán belép a háborúba (májustól öt Isonzó menti csata 1916 márciusáig), Doberdó-fennsík jún. 23-tól 1916. aug. - október. Bulgária a központi hatalmak oldalán lép be →Szerbia veresége, Belgrád elfoglalása. Novembertől Montenegró és albánia elfoglalása.	- Németo. figyelmeztetés nélküli tengeralattjáró háborút hirdet →a Lusitania elsüllyesztése máj. 7-edikén.
1916	- febr. 21.-júl. 21. Verduni vérszivattyú. - máj. 31.-júl. 1. Tengeri csata Skagerraknál (Jütland partjainál) →német kudarok. - jún. 24.-szept. 26. Somme-folyó melletti ütközet (tehermentesítő antant ellentámadás). - A fr. Joffre utóda nov.-tól Nivelle tábornok.	- jún.-aug. Első Bruszi-lov(orosz)-offenzíva (3 volt ez évben). - aug. Románia belép az antant oldalán →betör Erdélybe, de német segítséggel a OMM elfoglalja Bukarestet (december).	- aug. Hatodik isonzói csata aug. 18-ig. - 7, 8. isonzói csata szept. 13.-nov. 18.	- január. antant visszavonulása Gallipoli alól. - Az angolok elfoglalják a szuezi-csatorna jobb partját.
1917	- Zimmermann-távirat (Németország kísérlet Mexikó háborúba vonására). → USA fenyegetettsége. - febr.-márc. visszavonulás a Siegfried-vonalra. - ápr. 6. USA hadba lépése, hadüzenet Németországnak (dec. 7-edikén az OMM-nak).	- febr. A cárizmus bukása →Oroszország ki fog lépni (február). - július. Kerenszkij-offenzíva összeomlik, német-osztrák ellentámadás, Galícia és Bukovina elfoglalása. - okt. Bolsevik hatalomátvétel Oroszországban.	- 10. isonzói csata máj. 12.-jún. 6. - 11. isonzói csata aug. 18.-szept. 15. - 12. isonzói csata – Caporetto áttörés okt. 24-től nov. 19-ig.	- február. Korlátlan tengeralattjáró-háborút hirdet Németország.
1918	- márc. 21. Somme-i német támadás. - júl. antant ellentámadása visszaveti. - aug. 8. Amiens-i vereség. A német hadsereg 'fekete napja'. - nov. 9. Berliini forradalom → II. Vilmos bukik, nov. 11. kapituláció (compiegne).	- márc. 3. Breszt-Litovszki béke (orosz-német különbéké). - máj. 7. Bukaresti béke (Románia különbékéje). - febr. 1. Cattarói felkelés. Német támadás Szovjet-Oroszország ellen.	- 1. piavei csata jún. 15.-25. - szept. Antant áttörés a Balkánon (Franchet d'Esperey vezetésével). - szept. 29. Bulgária kapitulál. - 2. piavei csata okt. 23. OMM hadereje támadásképtelen, haldoklik. - okt. 30. Törökország kapitulál. - nov. 3. OMM kapitulál (Pádua). - nov. 13. Belgrádi egyezmény (demarkációs-vonal).	- A német tengeralattjáró-háború kíméletlen fokozása kitűnő ürügyül szolgált Wilson elnök számára. Az USA hadseregének 1917-ben elkezdődött kiképzése ez év tavaszán is folytatódott, azonban nem siettek túlságosan a harcmezőkre.

A háború előszele a Felvidéken

1914. július végén a háború előszele eljutott Felvidékre is. Azok a „Boldog Idők” 1914 júliusával befejeződtek. A szövetségi rendszerek szintjén hozott katonapolitikai döntések folyamata már a 28-ai szarajevói merénylet után felgyorsultak és éreztették hatásukat a Felvidéken is.

1914. július 31-én a koraesti órákban érkezett meg az Általános mozgósító parancs Nyitrára. Azonnal kihirdettetett, hogy a mozgósítási tervek haladéktalanul érvénybe léptek.

„A mozgósítás elrendelése az utóbbi napok feszült bizonytalansága után óriási lelkesedéssel fogadtatott úgy a katonai valamint a polgári lakosság részéről. Még az est folyamán nagy tömeg vonult az állomásparancsnok Cvrček Ferenc tábornok lakása elé, ahol tolmácsoltatott a közönségnek rendületlen bizalma házi ezredének derék mivolta iránt” - írja Vitéz Németh (Deisler) Károly, nyug. áll. tábornok, az ezredparancsnok az 1927-ben kiadott „A volt m. kir. nyitrai 14. honvéd gyalogezred története” című könyvében.

Cvrček tábornok, köszöntő válaszát „viszontlátásra a győzelmes háború után” szavakkal fejezte be.

Augusztus 2-án és 3-án a katonakötelesek (20 - 42 évesek) tömegesen vonulnak be a meghatározott helyre.

„A bevonulás után a katonaköteleseket felszerelik, a hangulat emelkedett, az emberek fegyelmezetten viselkednek” - folytatva az említett könyv sorait. A véd(had)kötelezettség 1914-ben 20-42 évig, 1916-ban már 18-50 évig terjedt.

Ha nem ismerném nagyapám I. világháborús történetét, kételyekkel fogadnám a fent említett könyvben „a mozgósítás elrendelése ... óriási lelkesedéssel fogadtatott” megfogalmazást. De ettől drámaiabb hangzású megfogalmazásokat olvasok a felvidéki Kassán megjelenő *FELSŐMAGYARORSZÁG Kassai Napló* 1914 július 26-ai számában: „Éljen a háború!, Le Szerbiával!, Le az orgyilkosokkal!”.

De nagyapáinknál is volt valami „furesca elszántság”, meghalni királyukért, Ferenc Józsefért, s amikor a szerb frontra indultak, testük minden porcikáját átjárta egy korabeli magyar bakanóta dallama, amely így fenyegette a szerbeket: „Megállj, megállj, kutya Szerbia, Megtanít majd a Monarchia”.

Kerestem a választ, ki is volt Ferenc József császár és királyunk, akiért képesek lettek volna a mieink az életüket áldozni. Könyvek, Wikipédiás ismerethalmazok elolvasása után a következő eredményre jutottam: Ferenc József az Osztrák-Magyar Monarchia császára és királya 1914-ben 84 éves volt. Fogalma se volt a művészetről, tudományról, filozófiáról. És aki ehhez nem ért, nem is tudja népszerűsíteni. Csak a „katonásdi” és a vadászat érdekelte. A környezet, amelyben élt, a tárgyak, a bútorok, a festmények, amelyek körülvették, ma is láthatók a bécsi Burgban vagy Schönbrunnban. A tárgyak kevésbé művésziek és szépek. A császár nem igényelte a mindennapok szépségét. Mániája volt, hogy a „napi programok” menetrendszerű pontossággal ismétlődjenek. Mindennap ugyanazt

ette és eszébe se jutott legalább egyszer mást rendelni. Vaságyon aludt, korán kelt (nyáron hajnali négykor, télen ötkor), hideg vízzel „zuhanyozott” (öntötte rá az inasa a hideg vizet a vödörből). Soha életében nem öltözött és nem vetkőzött egyedül. Ha jó volt az idő, sétálni ment hajnalok hajnalán. Aztán jött az ügyintézés kedves íróasztalánál, élvezte, hogy emberi sorsokról dönthet. Ha akart, valakit kiemelt, vagy sárba taposhatott. Nagyon élt benne a „megtehetem” érzés. Voltak, akik őt „ügyintéző gépnek” nevezték. Amitől félt az a szabad ideje volt, nem tudta hogyan kitölteni. Nem olvasott, nem hallgatott zenét, csak azért ment színházba, hogy láthassák őt, de az előadás és a színészi teljesítmény őt abszolút nem érdekelt. Nem volt kézügyessége, nem játszott hangszereken, nem festett, nem volt hobbi, egyszerűen mondva egy unalmas ember volt a Monarchia császára és királya. Ennek ellenére jelentős pozícióban volt, komoly és szinte világpolitikai befolyással rendelkezett a történelem eseményei során, tízmilliók sorsáról dönthetett, bár műveltsége alapján nem érdemelte ki az ilyen döntési jogokat.¹⁶

Ezért a császárért mentek az I. világháborús frontokra a felvidéki emberek, nagyapáink. Sokszor hallottam elmeséléseikben, hogy a császárért és a hazáért harcoltunk, és mindig felfedeztem bennük valami belső rejtett büszkeséget is.

Augusztus 1.-én a felvidéki, a Nyitra és Érsekújvár környéki falvakba is elhozták az Általános mozgósítási parancsot. Legtöbb helyen dobszó hangjával riasztották az embereket, s adták tudomásukra a templom előtti, vagy a falu főterén, hogy a katonaköteles férfiaknak a toborzó helyre kell vonulniuk.

A toborzó helyük e vidékről bevonultaknak főleg Komárom volt, hisz itt 4 erőd és kaszárnya álltak rendelkezésre a bevonultak számára.

A világháború kirobbanásának kezdete már érlelődött, sajnos nem érte meg a felvidékieket. A mozgósítás híre augusztus 1.-én viszont mély nyomot hagyott e vidék faluközösségei lelkében. Alighogy befejeződtek a nyári munkálatok: az aratás, a cséplés, eljött az őszi mezőgazdasági termékek betakarításának ideje: a szüret, a kukoricatörés, őszi szántások, vetések, stb, de erre nem maradt férőhely, csak az öregek és a családjukat fenntartó anyák.

Az otthon maradottak a háború éve alatt gyakran éheztek, bevezették a jegyrendszert, de ez sem segített változtatni a helyzeten. Kiutaltak hadisegélyeket, melyekből néhányan meggazdagodtak, mások viszont kárvallottjai lettek. Volt, ahol az egyház papjai harcoltak az uzsorás kereskedőkkel szemben többkevesebb sikerrel.

A bevonultak legtöbbször a fizikai erő megvolt, harci fegyverekkel, pisztolyokkal, puskákkal gyakoroltak, de a katonáknak tudni kellett használni a repeszképző eszközöket (pl. a kézi gránát) is, hisz ez része volt a felszerelésnek.

Az I. világháborús puskák legfontosabb tartozéka a szurony (éles hosszú kés) volt, amit rögzíteni tudtak a puskához, hogy a támadáskor szúróeszköz-

¹⁶ Nemere István: *Magyarország története – 989 év krónikája: Az államalapítástól a XX. század végéig*. ANNO KIADÓ, 617-618.-old.

ként okozzanak vele sebesülést az ellenség katonáinak. Fontos tudni való: az O.M.M. hadserege volt az utolsó hadsereg, amely tudatosan gyakoroltatta katonáival a közelharcban a szurony használatát.

A tüzérekhez beosztott katonák az aknavető, az ágyú – volt egy-néhány típus – kezelésével ismerkedtek. A támadásnál az ő feladatuk volt lövedékeikkel a szemben álló ellenség, s azok támadóeszközeinek megsemmisítése. Ezt követte a szuronyroham végrehajtása.¹⁷

A lovashadosztályok szervezésénél jól jöttek a faluról jött lovas gazdák tapasztalatai, a lovakkal tudni kell bánni, hisz szerves része volt a hadosztályoknak.

Az említett július 31-ei cári hadsereg mozgósításának hírére a Monarchia csakis a saját mobilizációjának teljessé tételével válaszolhatott. Ezzel szinte vállalta az Oroszország elleni háborút, ami azzal a következménnyel járt, hogy a Balkán mellékhadszíntérré vált. Ennek megfelelően a Szerbia–Montenegró ellen felvonultatott osztrák–magyar haderő főparancsnoka, Oskar Potiorek tábornagy feladatául csupán azt szabták meg, hogy védelmezze a Monarchia határait egy esetleges ellenséges betöréssel szemben.

A magányos és embergyűlölő, mindenki iránt bizalmatlan, ugyanakkor cinikus Potiorek tábornagy lelkén száradt Ferenc Ferdinánd június 28-ai szarajevói látogatásának tragikus végkimenetele, mert ő volt a felelős a trónörökös látogatását támogató biztonsági intézkedésekért. Ezért állandóan gyötörte őt a lelkifurdalás, s a Szerbia elleni háborút személyes bosszúnak tekintette. Ez volt az oka, hogy 1914 őszén kíméletlenül belehajszolta a rá bízott csapatokat a hadjáratba, holott feladatául csupán a szerb betörés elhárítását kapta.

Mielőtt belemerülnék a felvidékiek szerbiai (1914-15), majd az olasz hadszíntéren (1915-18) szerzett élményei leírásába, megjegyezném, hogy csak ezen hadszínterekhez voltak nagyapáink által személyi „kötődések”, de óriási harcok voltak az 1914-18-as időszakban az orosz fronton is. Igaz itt is harcoltak a mieink, de az 1960-as években nem találtam a környezetemben „mesélőt”, aki megosztotta volna velem az I. világháború orosz frontján szerzett élményeit.¹⁸

Nem szeretnék adós maradni, s mindezt pótolnám egy ajánlattal, ugyanis létezik az Interneten kétkötetnyi könyv a keleti (orosz) frontról *A volt m. kir. nyitrai 14. honvéd gyalogezred története* címmel.¹⁹

A két kötetben rengeteg név szerepel. Az orosz színtéren sokan feljegyezték a harci események helyét, időpontját, s menetét naplók, jelentések formájában.

Tudomásunk van a m. királyi nyitrai 14. honvéd gyalogezrednél kívül a m. kir. trencsényi 15. honvéd gyalogezred és a m. királyi besztercebányai 16. honvéd gyalogezred I. világháborús hadszíntéri tevékenységeiről is.²⁰

¹⁷ Julier Ferenc: *1914 – 1918. A világháború magyar szemmel.* című könyv.

¹⁸ Úgy látszik, oda keletebből vitték a katonákat, mert az én nagyapám Észak-Borsodból ott harcolt. – *A szerk.*

¹⁹ Vitéz Németh (Deisler) Károly, nyug. áll. tábornoktól, aki az ezred parancsnoka volt.

A szerbiai hadszíntéren

A Szerbia és Montenegró elleni hadművelet 1914. augusztus 12-én indult meg. Az eredeti terv szerint a szerbekhez képest kétszeres haderővel (2. hadsereg, 5. hadsereg és a 6. hadsereg) kellett volna az osztrák-magyar hadseregeknek támadniuk. Megjegyezném, ebben a hadműveletben az 5. és 2. hadseregnek ke-
reken 100000 gyalogosa vett részt, és ennek 60%-a magyar földről származott (40%-a horvát).

A 2. hadsereg a Balkán-haderő főparancsnokságának alárendelve nem volt. E hadsereget csak azon esetben szándékoztak a szerbek elleni hadműveletekre felhasználni, ha a háborút a Monarchia és Szerbia között lokalizálni sikerül.

Ha a háború Oroszországgal is kitörne, úgy a 2. hadsereg alkalmazása az orosz hadszíntéren volt tervezve. Így is történt.

Augusztus 18-ától a 2. hadsereg egy részét (fegyvereket, lovakat is) Galíciába szállították. Így augusztus második felében a szerb hadszíntéren felborult az erőegyensúly (fegyverek, lovak), s így az osztrák-magyar seregnél 219000 puskamaradt, míg a szerbek 264 000 puskával rendelkeztek. A lovas állomány aránya: 5100 osztrák-magyar és 11000 szerb, s az ágyúk aránya sem volt kedvezőbb: 522 db . osztrák-magyar és 828 db szerb.²¹

Potiorek táborszernagy, a Balkán-haderő főparancsnoka mégis a támadás mellett döntött.

Augusztus 17-től a szerb harctéren, a 6. osztrák-magyar hadsereg XV. hadtestének kötelékében a Drina mentén Višegrádtól északra területen sorakozott fel. Átkelve a Drinán heves harcokat folytatott a szerbekkel szeptember elejétől, november 15-én bevonult Valjevóba. November végétől a Ljig folyónál védekezett, majd a Drináig hátrálva december 12-én átkelt azon.

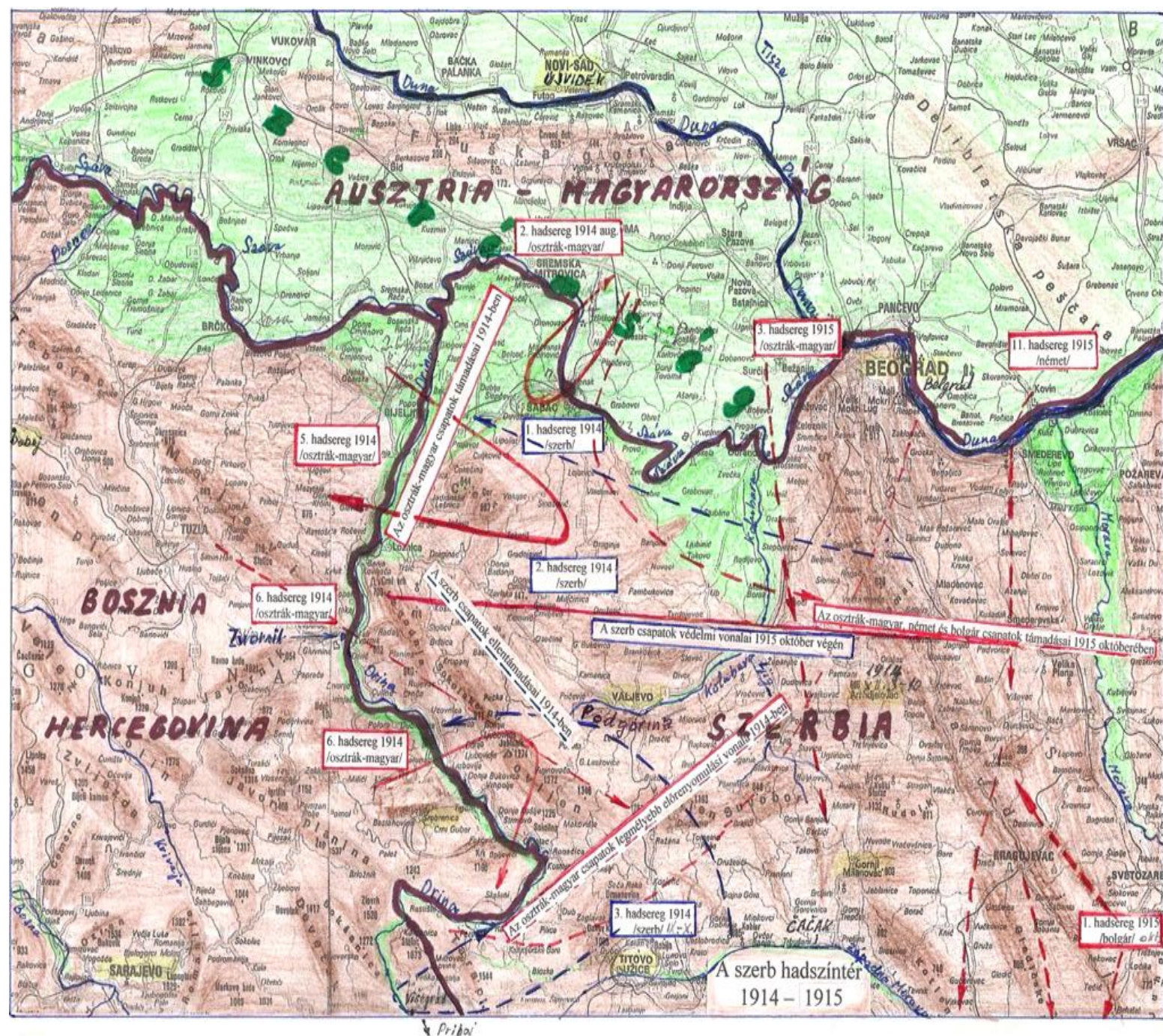
Az 5. hadsereg (parancsnoka Liborius Frank gyalogsági tábornok) augusztus 12-én a Drina alsó folyásánál megkezdte a folyóátkelést (csaták a Cer planinán, aug.12-20.-ig). 14-én követte a délre felvonultatott 6. hadsereg (itt a hadseregpáncsnok Potiorek táborszernagy), amely megkísérelte a keleti irányú előrenyomulást.

Északon a 2. hadsereg (parancsnoka Eduard von Böhm-Ermolli lovassági tábornok) egységei már augusztus 12-én elfoglalták Szabácsot, ez volt az első elfoglalt szerb város (augusztus12-23-ig).

A szívós szerb ellenállás, a szerbek minden talpalatnyi földért elkeseredetten harcoltak, a rendkívül nehéz terepviszonyok és a Monarchia seregeinek taktikai hibái miatt az egész augusztusi offenzíva teljes kudarccal végződött.

²⁰ Deseő Lajos, nyug. tábornok *A m. kir. beszercebányai 16. honvéd gyalogezred története*. Budapest, 1941.

²¹ Romsics Ignác (főszerk.): *Magyarország az első világháborúban*. Kossuth Kiadó és a Hadtörténeti Intézet és Múzeum, 2010.

Augusztus végére az osztrák-magyar csapatok kénytelenek voltak visszahúzódní kiinduló állásaikba (a 6. hadsereg csatái Višegrád és Priboj környékén, aug. 20-22-ig). A Cer planinai, Szabács elfoglalását, Višegrád és Priboj környéki csatákat az „Első szerb hadjáratként (augusztus 12 -23-ig)” is emlegetik.

A szerbek is rendezetten bonyolították le visszavonulásukat, s próbáltak időt nyerni, hogy újabb hadianyagot kapjanak az Antanttól.

Potiorek nem adta fel. Szeptemberre újabb átfogó akciót szervezett, de az ellenfél is készült.

Közben a 2. hadsereget elszállították az orosz frontra, védtelen lett Szerém-ség és Bánát (Pančevo–Vršac) valósággal tálcán kínálta az ellentámadás lehetőségét.

Szeptember 6-án a szerb Timok hadosztály Mitrovicánál átkelt a Száván, más csapatok 10-én Pancsevónál átlépték a Dunát. Szeptember 14-ére sikerült a szerb csapatokat megsemmisíteni, illetve viaszorítani.

Szeptember 11-én 40 zászlóaljból álló szerb csoportosítás támadást indított Dél-Boszniában Szarajevó irányában. Ennek az akciónak az elhárítása véres küzdelem árán csupán október 24-én fejeződött be.

November 6-án az osztrák-magyar 5. és 6. hadsereg újabb offenzívát indított, a csapatok széles frontszakaszon átlépték a Drinát és a Szávát. A szívósan harcoló szerbek e hónap közepén kénytelenek voltak feladni Valjevo, a Monarchia seregeinek eredményessége lehetővé tette a térség legfontosabb vasútvonalának helyreállítását és a mindeddig nagy nehézségbe ütköző utánszállítás biztosítását. Az 5. hadsereg a november 16-30-ig tartó csatákban elérte a Kolubara és a Ljig folyókat.²²

Ezekben a harcokban – a nagypapa korosztálybeliek (akkor 22 -24 évesek) elbeszélése alapján – részt vettek felvidékiek is, bár konkrét zászlóaljhoz való hovatartozásukat (beszélgetéseink az 1960-as években folytak) nem tudom meghatározni még az ismert Balkáni haderő szervezeti térképe alapján sem. Az 1914. őszi, majd a tavaszi harcokban a mieink menetdandárokhoz voltak beosztva, de ha a hadi helyzet megkívánta (főleg a visszavonuláskor), „hadiegységként” vettek részt a harcokban. Mozgásterük – a harci feladatoknak megfelelően – azidőtájt a Drina folyó vonalán volt, a Zvornik, Szabács, Valjevo által határolt területen. Az említett harcok folyamán nemcsak az ellenséggel kellett megküzdeniük, hanem a környezeti tényezőkkel is, hiszen a folyót a középső részén hegység övezi, s tengerszint feletti magasságuk 800-900 m (pl. a Cer 887 m magas). Legtöbb helyen járatlan utak, természet alkotta akadályok. Igazi őszi, majd téli hideg napok csak nehezítették katonáink sorsát a frontokon az általuk kiépített lövészárkokban.

A talaj főleg eső után sáros volt, sok helyen emberközelségben megjelentek az élősködők, a patkányok. A lövészárkok, a bunkerek, esetleg a helyi környezeti képződmények (sziklák, járatok) nyújtottak némi biztonságot a szerbek ágyúzása és golyózáporai elől.

A lövedék, a gránát (Srapnelgránát = apró golyókkal töltött, szétrobbantva hatásos) a robbanáskor kicsi apró szilánkra bomlik, ezek a darabok (repezsek) tesznek kárt a környezetben.

A szerbiai, de az olaszországi I. világháborús hadszíntereken is a sérülések számának 80-85 %-át a repezsek okozták, a halálozásoknál ez a számarány 70-75% volt.

²² www.mek.oszk.hu A magyar honvédség az első világháborúban.

Említést érdemel a katonák felszereltsége is, hisz nem kis súlyt cipeltek magukkal. A gyalogszázadokhoz beosztott nagyapáink felszerelése a következő volt : puská, derékszíj, szurony, tölténytáska 40 db tölténnyel, gázmaszk, kenyérzsák (500 gr kenyér, tábori kulacs, dohány), hátizsák megerősítve (külső részben 2 db kézigránát, 40 töltény, ásó vagy kézibalta). A ruházaton túl bakancs, lábtekerecs (mifelénk kapca), acélsisak volt a viselet.

A rohamkéssel való felszerelést az ezredparancsnok határozta meg. Minden második katona drótvágó ollót hordott magával, így a felszerelés súlya közel 30 kg volt.

December 2-án a Monarchia egységei bevonultak az időközben a szerbek által kiűritett Belgrádba, úgy látszott, küszöbön áll a döntő győzelem. Időközben mostohára fordultak az időjárási viszonyok, s Potiorek katonái is ki voltak merülve, bár a táborszernagyot ez nem hatotta meg. A december 3-án megindított váratlan szerb ellentámadásnak a fizikai és morális tartalékaikat végsőkig felélt osztrák-magyar csapatok nem tudtak ellenállni. Az Arandelovacnál elszenvedett vereséget követő általános visszavonulás nyomán december 15-ére a z O.M.M. csapatai kénytelenek voltak valamennyi általuk megszállt szerb területet kiűriteni.

A kudarc közvetlen oka volt a haderő széthúzódása Kolubarától Belgrád felé. Az általános ok: csapataink a szeptember elejétől november végéig tartó hadjáratban, állandó rossz időjárás és eleséghiány miatt annyira kimerültek, hogy december elején teljesítőképességük felső határát már túllépték. A katasztrófa elmaradt volna, ha Potiorek seregeit Kolubaránál megállítja.

A szerb betörést a Szerémségbe, ugyancsak a szerb betörést Dél-Boszniába, a csatákat a Kolubara és a Ljng folyó mentén, az Arandelovac–Gornij Milanovacnál elszenvedett vereséget „Második szerb hadjáratként (szept. 6-dec.15.)” is számon tartják.

Az 1914. évi mérleg a balkáni hadszíntéren a Monarchia szemszögéből teljes kudarcot mutat. Romsics Ignác *Magyarország az első világháborúban* c. könyvében a szerző számokban kifejezve értékeli a veszteségeket: az összességében felvonultatott 462000 főből mintegy 28000 a halottak, 76000 a fogságba esettek és eltűntek, 122000 a sebesültek és 46000 a betegek száma. Az összes veszteség tehát több mint 270000 fő. A szerb oldalon 22000 halottat, 91000 sebesültet és 19000 foglyot, vagyis valamivel több mint 130000 embert veszítettek. A Monarchiának sikerült „elérnie” a 2:1 arányt.

A harcok folyamán sok felvidéki is elesett, az átélők, az I világháborús élménybeszámolók elbeszélői a repeszek által okozott sebek nyomait mutatták, mintegy bizonyítékul, hogy a maguk módján helyt álltak a szerbiai hadszíntereken.

A kínos vereségek következtében Potioreket nyugdíjazták, utódául december 27 -én Jenő főherceg lovassági tábornokot nevezték ki a balkáni front parancsnokának, aki az 5. hadsereg parancsnoka beosztását is megtartotta. Egyesített parancsnoksága alá tartozott az 5. és a 6. hadsereg, valamint a Boszniában és a

magyar Délvidéken (a mai Vajdaságban) telepített minden sereget. Főhadiszállását az Újvidék (Novi Sad) melletti Péterváradon (Petrovaradin) állította fel. Törzsének főnöke Alfred Krauss altábornagy (1862-1938) volt, egy tehetséges elméleti szakember, aki határozott és átgondolt döntéseket tudott hozni. Vele együttműködve szervezték újjá a harcokban súlyos veszteségeket szenvedett 5. hadsereget, amelyből (is) 1915 májusában az Isonzó-arcvonalat megalakíthatta. Ez volt a második szerbiai hadjáratnak felbecsülhetetlen hadászati eredménye.

A következő időszakban, 1915 őszeig a balkáni hadszíntéren viszonylagos nyugalom volt, ugyanis a szerb hadsereg is kimerült a harcokban.

1915 októberében hadba lépett Bulgária a központi hatalmak oldalán és keletről megtámadta Szerbiát, a szerbek nem tudtak ellenállni a fölényben lévő osztrák- magyar és bolgár csapatoknak, és kénytelenek voltak visszavonulni Albánián át egészen a tengerig, ahonnan angol és francia hajók szállították őket Korfu szigetére. A Monarchia hadseregei megszállták Szerbiát, majd később Montenegrót és Albániát is.

1915. május 23-án Olaszország az Antant oldalán hadat üzent az Osztrák-Magyar Monarchiának (Franciaország és Nagy-Britannia győzelem esetére neki ígérte Dél-Tirolt, Triesztet, az Isztriai-félszigetet, Dalmáciát és Albánia egy részét).

Isonzói csaták - az olasz hadszíntér

1915 júniusában a svájci határtól az Adriáig 600 km hosszú közös határ mentén négy olasz hadsereg bontakozott ki (2., 3., 4. és a 11. olasz hadsereg), amely mintegy félmillió embert jelentett. A velük szemben álló, a Balkánról és az orosz frontról átirányított osztrák-magyar csapatok létszáma 200000 fő körül volt, azok mintegy fele magyar egységekből tevődött össze.

Ausztria-Magyarország 1915 júniusától három fronton harcolt: a szerb, az orosz és olasz fronton.

Az olasz hadüzenet után Ferenc József császár és király 1915. május 22-én kelt, saját kézzel írott levelében Jenő főherceget vezérezredessé léptette elő. Egy nappal később, május 24-én kinevezte őt az olaszok ellen nyitott délnyugati front (*Südwestfront*) parancsnokává is. Jenő főherceg a dél-stájerországi Marburgba (ma Maribor, Szlovénia) helyezte át főhadiszállását.

Az olasz front nyugati szakaszát (Tirolt) Viktor Dankl von Krašnik gróf, lovassági tábornok csapatai védték. Középen, a Kárni-Alpokban Dentai Rohr Ferenc báró, lovassági tábornok állt a Rohr seregcsoporttal. Keleten a Júliai-Alpokban és az Isonzó völgyében Svetozar Boroević von Bojna gyalogsági tábornok állt az Isonzó-hadsereggel. A déli frontot, a szerbiai és montenegrói határvidék őrzését a Tersztyánszky-seregcsoport vette át, amely szintén Jenő főherceg frontparancsnok alárendeltségébe tartozott.

Az olaszok 1915 nyarán és őszén több támadást indítottak az Alpok körzetében az Isonzó folyónál. A Monarchia csapatai azonban, habár jóval gyengébbek voltak, mint az olasz erők, minden támadást visszavertek.

1916 júniusában már a Monarchia is támadott, de a támadás sikereit nem tudták teljesen kiaknázni, mert időközben csapatokat kellett átdobniuk az orosz frontra. Az olaszoknak 1916 őszére sikerült stabilizálni a frontot és támadásokat indítani, amik azonban semmi eredményt nem hoztak.

Az Isonzó folyó mentén, a Júlia-Alpok és az Adria között, mintegy 70 km hosszú frontszakaszon zajlottak le az olasz front legvéresebb ütközetei. Luigi Cadorna tábornok, az olasz hadsereg vezérkari főnökének elképzelései szerint az olasz haderő zömét képező 2. és 3. hadsereg csapatai 1915 júniusától 1917 szeptemberéig 11 nagyobb csatában próbálták Svetozar Boroevic tábornok vezette osztrák-magyar 5. hadsereg védelmét áttörni, s távolabbi célként Triesztet, Laibachot (Ljubljana, 1991-től Szlovénia fővárosa), az Isztriai-félszigetet elfoglalni (1915. június 23-án kezdődött az I. isonzói csata, majd 1917. október 24-től november 10-ig az utolsó, a caporettói áttörés – a XII. isonzói csata).

1915 júniusától 1916 augusztusáig a doberdói harctéren (a doberdói és a karszti pokolban) vívták a magyar csapatok a legsúlyosabb harcokat, sokszor kézitusáig menő, rendkívül veszteségekkel járó csatározásokkal. A magyar katonák közül több százezren estek el.²³

A VII. hadtest (temesvári 17. közös hadosztály + 20. honvédhadosztály - budapesti és székesfehérvári honvédekkel is) parancsnoka József Ágost főherceg, 1915. július elején vette át a Doberdói-fennsík védelmét. A fennsík legmagasabb dombja, a Monte San Michele, 275 m magas.

Egy éjszaka a Doberdón²⁴

„Négy nagy csata volt az Isonzó-fronton, csak éppen a Doberdó nem tud erről semmit. A Doberdón nem volt négy csata, itt csak egyetlen, soha el nem múló, egyszer ketté nem szakadó viadal áll hónapok hossza óta. A hetven kilométeres Isonzó-fronton mindenütt volt már szünet, csak itt, a Doberdón nem volt soha egy percre sem elnyugvása a harcnak. A világháború egyik legemlékezetesebb és legszörnyűbb pontja ez. Félkör alakban nyúlik bele a Doberdó-fennsík az Isonzó völgyébe. Átlagban száz méter magas. Előtte az Isonzó szalagja, mögötte a mély Vallone-szakadék. Tömör, egységes kőhalmaz. Az egész területe nem nagy: hosszában hét-nyolc, széltében öt-hat kilométer. A legmagasabb csúcsa az északi részen van: a 275 méter magas San Michele. Ez a csúcs az egész fennsík ura, ezért vannak érette a leghevesebb küzdelmek, mint ahogy az egész

²³ Zalka Máté *Doberdó* c. könyve részletesen ír a harcokról.

²⁴ Részlet Pogány József *A földreszállt pokol* c. „Isonzó eposzából“. Kiadva Budapesten, 1916-ban a Dick Manó Kiadónál.

Doberdó-fennsík jelentőségét az magyarázza, hogy ura Görznek és az Isonzó völgyének.

Kietlen karszt a Doberdó. Se fa, se fű nem terem meg rajta. Éles kövei feltépik nemcsak a tenyér bőrét, hanem a cipő talpát is, felmetszik a legjobb posztót is. Az úttalan kőrengetegbe a katonák véstek bele csak utakat, robbantottak utcákat. A türelmes emberi munka leggyönyörűbb ódái ezek a karsztba belemart út-ákombakomok. A Doberdó karsztján nincsen viz. A szikla elnyeli, a dolinák felisszák, a bóra felszárítja. A második Isonzó-csatában, július forró napjaiban megtörtént, hogy két álló napig nem vihettek az állásokig se vizet, se ennivalót, annyira lőtték az utat az olaszok. Egyetlen falat kenyér és egyetlen korty nélkül álltak ott a katonák, de az olasz roham nem tört keresztül. Példátlan csúcsa ez az emberi kitartásnak és kötelességtudásnak.

Esteledik a Doberdón. Megmozdul a front mögött épített nagy barakktábor élete. A mozgókonyhák füstölögnek. Nagy asztalokon vágják a húst. Vörös agyagpocsolyákban ökrök várják, hogy levágják őket. Sátrak alatt tisztálkodnak az emberek. Visz följebb az út. Nagy nyílás a sziklaföldben. Mintha a pokol tölcsére volna a kerek lyuk, amelyen leereszkedünk. Óriási kerek cseppkőbarlang. Fantasztikus cseppkőoszlopok merednek felfelé és lógnak le a mennyezetről. Köröskörül három emelet fából. Priccsek egymás fölött. Ezt a barlangot most, a háborúban fedezték föl. Ide már nem szállhat le sem srápnél, sem gránát. Sok száz katona bújhat meg benne.

Jön föl a Hold, annyi harc sápadt tanúja. A régi csillagok mellé új csillagok repülnek: fehér és zöld fémgömbök. Pirosan száll ki az ágyútorok tüze. Nehéz teherautók dübörögnek. Egy harminc és feles mozsarat szállítanak. Ahol vége szakad az országútnak, ott új utat kell építeni a királyi szörnyeteg számára. Emberek százai dolgoznak a hirtelen leszakadó éjszakában az úton. Robog a nagy cső, zörög a lafetta, dübörög a nehéz alapzat. Harmincezer kilogramm halad el előttünk. Százhusz lóerős gép húzza, de csak lépésről-lépésre tud haladni. Az út minduntalan besüpped alatta. Vissza-visszahanyatlik, de gigászi erőlködéssel újra előretör. Egész tűzfelhőket izzad a kattogó motor.

Néma csöndben kell tovább mennünk. Itt már nem szabad hangos szónak esnie. Itt már minden kiáltás árulóvá lehetne. Nem magunkért kell vigyáznunk, hanem a csapatokért. A legkisebb mozgásra örült tüzelésben törnek ki az olaszok. Ezért nem mehetünk a legelső svarmléniába sem. Az állandó olasz ágyútűz halálos keserűséget vált ki a katonákból. Egyetlen fronton sincsenek ilyen gyűlölettől fűtött vad harcok, mint itt. Az olaszok nemcsak mindenfajta ágyúval dolgoznak, hanem légi torpedót is vetnek. Sokszor két-három méter hosszú robbanó csöveket küldenek. Ha csak a bóra lehetővé teszi, mérgező gázbombákat hajítanak. A kézigránát állandóan repül. A katonáink eleinte természetesen nehezen tűrték a doboló nehéz ágyútűzet, de ma már hozzáidomultak az idegeik.

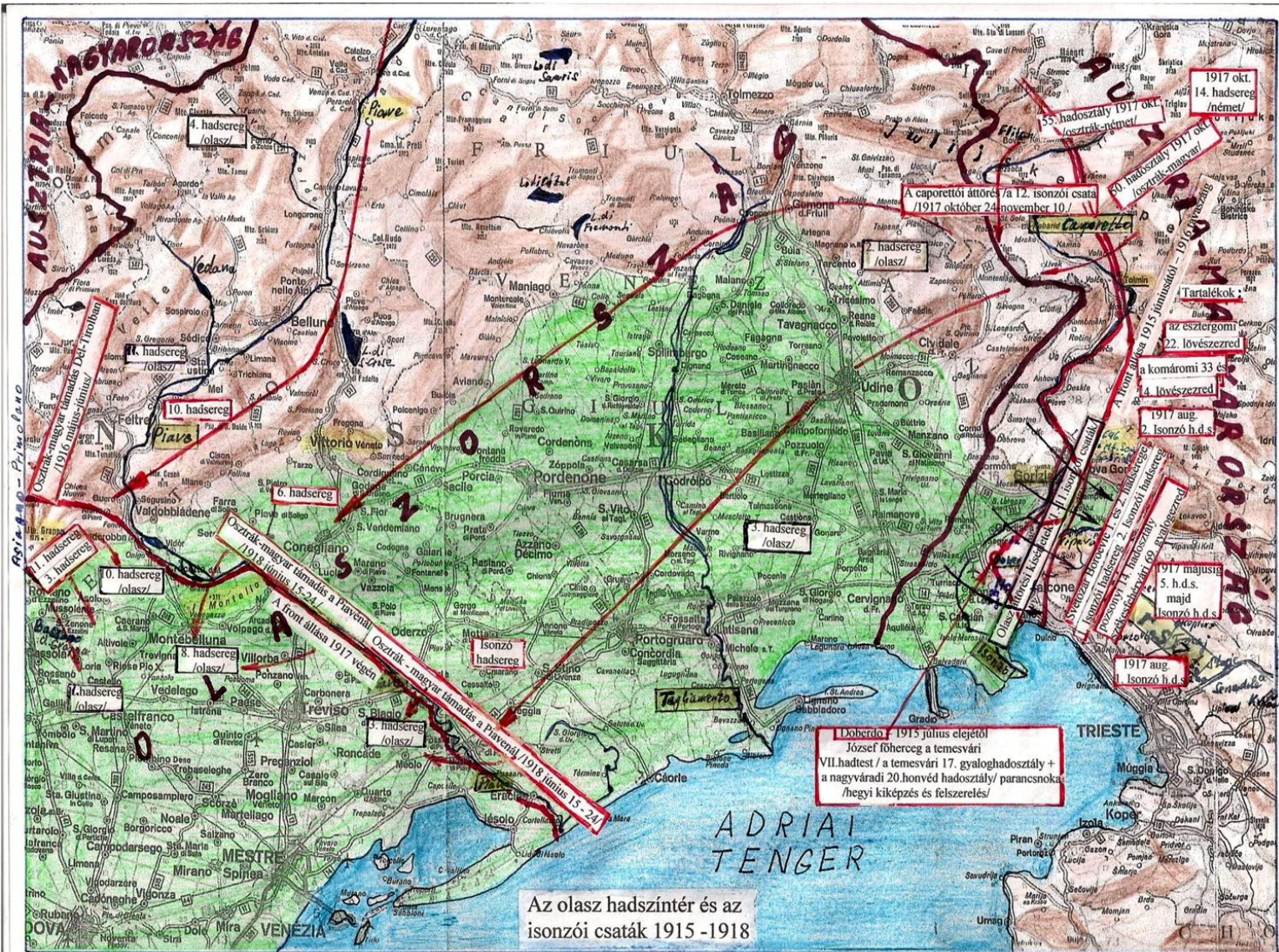
Megint új arca van a San Michelének. Most jobbra van tőlem. Csak az oldala látszik. Nagy hangyaboly. Csupa tartalékállás. Fa nincs rajta. Ami kevés volt, azt is szétlőtték. A Hold éppen rásüt. Gyönyörű udvara van a Holdnak. Ameddig

a fénye ér, mindenütt tele van az ég csillaggal. Új hang jelenik meg. Eddig csak az ágyú szólt, most fegyvertűz ropog San Martino felől. Már egész nap eldöntetlenül ringott ott a harc. Most éjszaka kell eldőlnie. Magyar honvédek mennek most rohamra. Ezt jelenti a lövöldözés és azt is jelenti, hogy minden állást viszszaszereztek és keményen megtartottak.

Most már a San Michelen kúszunk. Muníció-halmok hevernek. Keskeny árkon lebotorkálunk. Hatalmas sziklába vájt üreg: egy kaverna. Az olasz nehéz ágyúuk elől sziklaüregbe kell húzódniuk katonáinknak. Sokméternyi sziklaréteg fűdi a barlangot. Belül bádog, földélpapír, kő és deszka a tetőzete, beton a padlója. Villanyvilágítás. Száraz, furcsa hörgéssel fűrja a fűrókalapács a követ. Villamossággal és sűrített levegővel fűrnak, folyékony levegővel robbantanak. Száz ember fér a kavernába. Két sor deszkapriccs a hálólhelyük. Fülke a fegyvereiknek, pad a holmiknak. Egy mozgó hegyfűró szakasz dolgozik benne. Hosszú hetek csodálatos szívósságú munkája ez a föld alá vájt kaszárnya. Megint az emberi munka példátlan szívóssága. Mint valami bányában, úgy zakatol a szakadatlan munka. Még a „Germinal” vak bányalova is itt van: apró bosnyák málhás ló.

Nagy katonatemető. A kereszték fehérek a holdfényben. A San Michele halottai. Sebesültek jönnek. A San Michele friss sebesültjei. Az egyiket megszólítottam. Erdélyi román. Napszámos. Két hónapja áll a Doberdón. Harminckilenc esztendő. A lábát lötték át. Most néhány negyedórája. Mi történik? Mi van a San Michelen? Egyre hevesebb a gyalogsági lövöldözés. Az olasz támad. Eddig nem jutott el állásainkig. Vajjon eljut-e? A Hold udvara megint eltűnt, most olyan, mintha valami roppant emberi arc figyelne a San Michelét. A hegyre most gránátok csapkodnak. Fölcsap a füstjük és aztán csattan a hangjuk. Most harmincas olasz hajóágyú lövedéke hullott. Ez alattomosabb, mint a többi gránát. Ennek a vonítása nem hosszú, elnyújtott figyelmeztetés, hanem csak pillanatnyi sikítás. Ez elől nem lehet hamar fedezékbe bújni.

Hosszú, lassú sorban málhás állatok vonulnak el. Viszik a vizet, az élelmet, a muníciót a lövészárkok lakóinak. Csak akkor elevenedik meg a lövészárkok, ha leszáll az éjjel. A csatatér éjszakai életet él. Most van a fölváltás. Az új csapatok most állítják föl a posztokat. Most jut el hozzájuk a menázsi, a melegen tartó „kochkisznikben”. Most faszolják a dohányt, a konzerveket, a kétszersültet. A svarmok sorra indulnak a lecsatolt csajkákkal, a kibontott sátorlapokkal. A katonák mohón lehajtják az áhított meleg levest, szétmarcangolják a húst, kikanalazzák a főzeléket. Azután azonmód, kimosatlan betöltik a csajkába a feketekávé.

Akinek gyufája van, rágyújt a cigarettára. A többi addig kunyorál, míg ő is kap a gyufakincsből. Most kezdődik a munka. Javítani kell az állásokat. Mélyebbre kell vájni a sziklát. Magasabbra kell emelni a kőfalat.

Világító rakéták szállnak föl. Megint gránátok hullanak a San Michelére. Most a legvégén állunk a San Michelének. Itt árnyék ban van, mintha fátyolba takaródzott volna. Hány féle arca van ennek a hegynek? Konyha-kocsi ballag. Feketekávé szaga csap ki belőle. Tábori ágyú megy az állásba. Tüzekek halkan beszélgetnek. Sebesültszállító kocsi jön. Négy ló húzza. Hordágyon halottat emelnek ki belőle. Lemegyünk a tizenöt centiméteres ágyúhoz. Kecses, könnyű a mozgása. Mintha valami acélbalerina volna. A San Michele északi oldalára lő. Miért, mi van a San Michelén? Az olaszok behatoltak az állásainkba, de karintiai ezredek kisodorják őket. Kattog a gyalogsági tűz. Néha mintha egész sortűz volna, néha egészen élesen elválnak minden lövés ropogása. A puskaharc egyre fokozódik. Az emberek most már felfokozott izgalommal állnak a lövészárkokban. Testük egész súlyával odadől a hideg kőhöz. A puskacsövek már egészen

tüzesek a sok lövéstől. Már fáradtak a kezek, sajognak a vállak a puskatartástól, verejtékesek a homlokok a harci munkától.

Mély, sötétké az ég most. A Hold kisebb lett, de fénye csodálatosan tiszta ezüstragyogású. Mennyi harc tombolt már a San Micheléért. Az első Isonzócsata után oly össze-vissza volt a front, hogy négy hétbe telt, míg tájékozódhattak. Nem lehetett rekognoszálni, mert a feje búbját se dughatta ki elevenen senki a lövészárokból. Végül is repülőgépekről pilótákkal fényképeztették le a saját frontunkat, hogy tudjuk pontosan, hol állunk. Azóta azután változatlanul áll a front. Az olaszok nem egyszer törtek be állásainkba, de mindannyiszor kivetették őket. Sohasem szabad elfelejteni a debreceni harminckilencesek bravúros és győzelmes ellentámadását. A kassai harmincnégyesek meg az utolsó pillanatban, amikor az olaszok már a San Michele gerincén masíroztak, ellenállhatatlan erővel újra lesodorták őket. Egy olasz fogoly, aki a 39-esekkel szemben harcolt, panaszkodott: 'Rettentő volt, milyen ordítással jöttek ránk.' Egy másik, aki a 34-esekkel szemben állott: 'Borzasztó volt, olyan nesztelenül jöttek, mint a macskák.' A stájer landwehrek 'Avanti' kiáltásokkal biztatták az olaszt, amikor nem bírt nyolcvan lépésnél tovább előrehatolni.”.

Az Isonzói csaták kimenetele

Isonzói csaták		Veszteség (fő)	
		<i>olasz</i>	<i>osztrák-magyar</i>
I. csata	1915. június 23–július 7.	17 000	10 000
II. csata	1915. július 18–augusztus 10.	42 000	47 000
III. csata	1915. október 18 – november 5.	67 000	42 000
IV. csata	1915. november 10–december 4.	49 000	25 000
V. csata	1916. március 11 – március 18.	5 000	2 000
VI. csata	1916. augusztus 4–augusztus 16.	52 000	42 000
VII. csata	1916. szeptember 13–17.	20 000	15 000
VIII. csata	1916. október 9–október 12.	25 000	20 000
IX. csata	1916. október 31–november 4.	34 000	28 000
X. csata	1917. május 12–június 6.	160 000	80 000
XI. csata	1917. augusztus 18–szeptember 13.	170 000	100 000
XII. csata	1917. október 24–november 10.	340 000	30 000
Összesen:		981 000	441 000

A Doberdó-fennsíkon 1916 augusztusában véget értek a küzdelmek, de harcok folytatódtak tovább a Karszt fennsík keleti részén lévő Vallone-völgyben, majd e völgytől keletre eső részen, a Komeni-fennsíkon.

1916. augusztus 17-én a románok betörték Erdélybe – titkos szerződés az antanttal, hogy határait előre tolhatja a Tiszáig. Így a Monarchia már 4 fronton harcolt.

1916. november 21-én meghalt Ferenc József, utódja I. Károly osztrák császár, IV. Károly magyar király (december 30-án volt a megkoronázása) békére törekedett.

Az 1917. október 24-én kezdődő XII. isonzói csata november 10-ére sikerrel ért véget (caporettoi áttörés – caporettoi csoda). Ez a csata minden tekintetben különbözött a korábbi isonzói csatáktól, mert az osztrák-magyar fél itt magához ragadta a kezdeményezést és támadóként lépett fel, s a világháború legsikeresebb áttörési hadműveletei közé tartozik.

Caporettonál történt: október 24-én hajnali két órakor gázlövessel, majd fél héttől hatalmas erejű tüzérségi előkészítéssel kezdődött. Tolminnél reggel nyolckor, Flitschnél kilenckor lendült támadásba a 14. német hadsereg, melynek tartalékát a császári és királyi 33. és a 4. gyalog-, valamint a 13. lövészadosztály alkotta.²⁵

Az olasz peremvonal mögött mintegy három kilométeres mélységben mindent elborított a robbanások özöne, a por és a füst. Ilyen erős tüzérségi tűzre még nem volt példa ezen a frontszakaszon.

A 2. olasz hadsereg maradványai és a 3. hadsereg zöme Cadorna olasz tábornok parancsára visszavonult a Tagliamento folyó mögé.²⁶

Az osztrák-magyar erők Tolmin és Görz között az Isonzótól nyugatra álltak. A Boroevic-hadseregcsoport 2. és 1. Isonzó-hadseregének az a feladat jutott, hogy ezzel egyidejűleg kösse le az ellenséget. A Boroevic-hadseregcsoport két hadseregében összesen 15 hadosztály és 6 tartalék hadosztály harcolt. Nagypámtól tudom, hogy súlyos harcok voltak Görznél, sok volt a sebesült, s közöttük felvidéki bajtársak is.

A caporettoi siker után a támadók – közöttük a korábban a Doberdót védő nyolc magyar ezred is – egészen a Piavéig törtek előre, a Boroevic-hadseregcsoport erői 1917. november 10. és 16. között több ponton átkeltek a Piave középső és alsó szakaszán. (Az 1917. november 12. és december 2. közötti időszakban a Piave környéki harcokat az I. piavei csata néven említik a történészek.) Ott is csak az angol és francia hadosztályok segítségével sikerült megállítani őket.

A központi hatalmak az 1917. október 24. és november 10. közti időszakban 300000 olasz hadifoglyot ejtettek, és tetemes mennyiségű hadfelszerelést, valamint élelmiszert zsákmányoltak.²⁷

Április 6-án az USA is belépett a háborúba (hadianyag + 2 millió katona). Az ok: a németek elsüllyesztették a Lusitaniát, és gazdasági kötődés Angliához.

A német 14. hadsereg november 14-től 21-ig az 1776 méter magas Grappa hegytömböt ostromolta. November végére ezen arcvonal szakaszán bevetett két brit és két francia hadtesttel erősödő olaszok ellenállása visszaszorította a németeket. A központi hatalmak csapatai a Piave keleti partján téli védelemre rendezkedtek be. Decemberben a német hadosztályokat a nyugati frontra szállították át. Így az Asiagótól a Grappa hegytömbön át a Piave mentén az Adriáig húzódó arcvonal tartást az osztrák-magyar erőkre bízta. A O.M.M. csapatai az 1918-as év elején a zsákmányolt gazdag készletekből – egy ideig – jól megéltek. (Sőt a megszállt észak-olasz területeken osztrák-magyar közigazgatást vezettek be.)

²⁵ www.crowland.uw.hu/images/csata/caporetto 191. február 1-étől a németek megindították a korlátlan tengeralattjáró-hadjáratot (az USA hajói estek áldozatul), a cél az angolok blokád alá vonása.

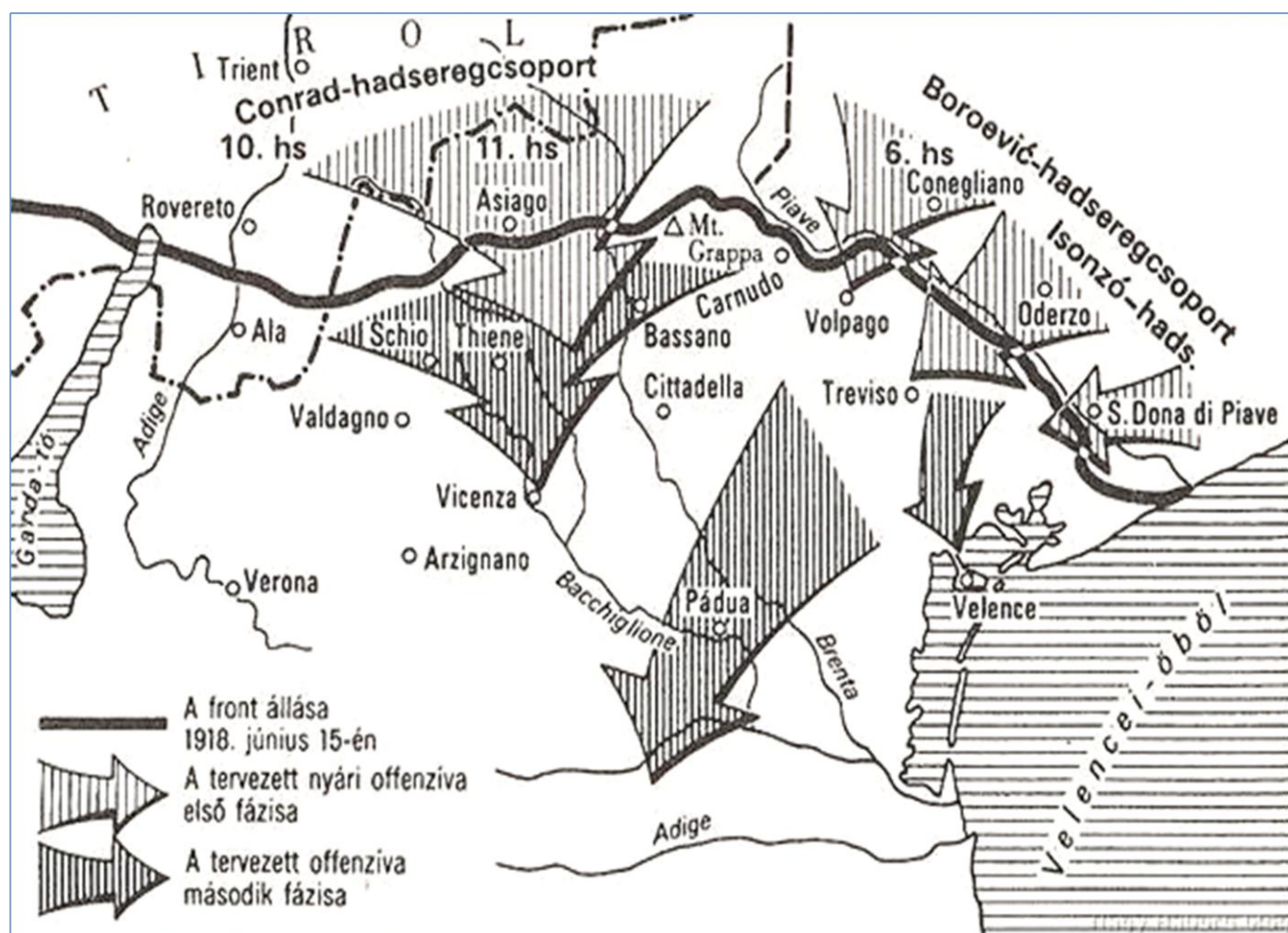
²⁶ Romsics Ignác (főszerk.): *Magyarország az első világháborúban*. Kossuth Kiadó és a Hadtörténeti Intézet és Múzeum, 2010.

²⁷ Részletes statisztika az előbbi, Romsics szerkesztette könyvben.

1918 nyarára az osztrák-magyar részről egy támadási tervet készítettek, hogy az ellenséget egy elfogadható békére kényszeríthessék. De az erők szétforgácso-lódása (a tirolai és a piavei frontszakaszon nagyjából egyenlően osztották el a Monarchia csapatait) eleve kudarcra kárhoztatta a támadást, mert a szükséges – legalább kétszeres-háromszoros – erőfölényt sehol sem tudták kialakítani. Kora-tavasszal az anyagi ellátás terén is nagy hiányosságok mutatkoztak. Az osztrák-magyar tüzérség a támadás kezdetén a szükséges löszereknek csupán a 60-70%-ával rendelkezett, a gázlőszerekből is kevés volt.

Az antant csapatok már a kezdetben is létszám-, valamint a nehéz tüzérségi lövegek és a repülőgépek számát tekintve is nyomasztó fölényben voltak.²⁸ A támadó osztrák-magyar katonák a rossz és rendszertelen táplálkozás következté-ben fizikailag és szellemileg is kimerültek (átlagos súlyuk 50-55 kg volt), a csa-patok harcértéke csekély volt. Ilyen körülmények között egy támadás sikere ele-ve reménytelennek tűnhetett.

Június 15-én indult meg a Monarchia utolsó nagy támadása az olasz hadszín-téren. A Borojevic-hadseregcsoporthoz Isonzó-hadserege (zöme magyar katonákból állott) kitűzött célja Velence és Padova elfoglalása volt (lásd a térképet).

²⁸ Lásd Romsics Ignác (főszerk.): *Magyarország az első világháborúban*.

Velük szemben a 8. és a 3. olasz hadsereg erői álltak. A támadás hajnali 3 órakor hatalmas pergőtűzzel és gázlövessel kezdődött. (Az olaszoknak ekkor már kiváló angol gázmaszkjaik voltak.)

Az átkelés a Piave folyón vaspontonokon és faladikokon történt. Az olasz tüzérség csak azután nyitott tüzet, amikor a Monarchia csapatai már elkezdtek a pontonokba való beszállást, de nagy veszteségeket okoztak a becsapódások az átkelésre váró csapatok között is.

Június 18-án megindult az olasz ellentámadás. Az Isonzó-hadseregnek lassan elfogytak tartalékai. Június 19-e reggelén megáradt a folyó, s az addig felépített 14 közül 10 hadihidat elsodort, s a folyón átkelt erőket elvágta az utánpótlástól.

1918. június 20-án az uralkodó este 7 órakor elrendelte a csapatok visszavonását a Piave bal partjára. Június 23-a reggeléig az osztrák-magyar alakulatoknak sikerült észrevétlenül partot váltaniuk.

1918. június 19 -én a Piave folyó áradása miatt egyre kilátástalanabbá vált a csapatok ellátása. Június 20-án este 20 órakor kezdték meg a rendezett visszavonulást a József főherceg 6. hadserege erői, de az utóvédek 24-edikéig kitartottak.

Július 25-e reggelére az olaszok megszállták a folyó jobb partját. Az olaszok mindenáron győzelemre hajtottak és tovább támadtak a frontvonal minden szakaszán. (A II. piavei csata 1918. június 15-25.)

A piavei csata 1918. június 15- 25 közötti tíz nap veszteségeit a történelmi források rendkívül magasnak nevezik: Az osztrák-magyar hadsereg 142000 embert veszített el - 11643 halott, 80852 sebesült, 24475 hadifogoly, 1072 eltűnt, és a fogolyszám 24508 az olaszoktól kapott jelentés alapján.²⁹ Borojevic hadseregparancsnok jelentése szerint a halottak száma 27 00, a sebesülteké 68 700 volt, nem nevezte meg az eltűntek és fogságba esettek számát, de megemlíti, hogy különösen magas volt a tiszti áldozatok száma. És ami még súlyosabb volt, elvesztettük a hitet a végső győzelemben, pedig ez a hit tartotta fenn erkölcsi erőnket a négy éve tartó, balsikerekben bővelkedő háború alatt.

Nem nyújthatott az sem vigaszt, hogy a csatátér gyűjtőpontjain, – a Montellón, ahol kizárólag magyar csapatok harcoltak, a Grappa területén, ahol a magyar hadosztály nyerte a legtöbb teret, az alsó Piaven, ahol ismét csak magyar csapatok tüntették ki magukat, – a magyar vitézség csorbíthatatlanul őrizte meg régi hírnevét. A nagy csatát elvesztettük.

A június 15-25. között zajló, katasztrofális eredménnyel járó II. piavei csatában József főherceg 6. hadseregének egyik hadteste érte el a hadművelet legjelentősebb eredményét, a Montello-hegy elfoglalását. A piavei hadművelet kudarca után József főherceg meg tudta akadályozni messze előrenyomult csapatai körülzárását, megfékezte a menekülést, újjászervezett csapataival heves ellenséges tűzben rendezetten vonult vissza a Piave keleti partjára.

²⁹ Bencze László: *A Piave-front*. Magyar Elektronikus Könyvtár – MEK-05005.

1918 júliusában, a piavei kudarc miatt menesztett Conrad távozása után, József főherceg vette át az egész Tirol hadseregcsoporthat (Armeegruppe Tirol) parancsnokságát, amely magában foglalta a 10. és 11. hadsereget is (a korábbi Conrad seregcsoporthat).

Ekkor már a pacifisták és a liberálisok minden eszközzel bomlasztották a küzdő csapatok fegyelmét, bár József főherceg magyar csapatai még engedelmességet fogadtak parancsnokuknak.

Kevésbé tették ezt a cseh-szlovákok, ez időtájt (de már hamarabb is) sok cseh-szlovák katona áttért az antant oldalára s harcolt volt cseh-szlovák bajtársai ellen. Az áttérőket az Antant kötelezte a harcra, a Monarchia hadseregében maradt cseh-szlovákokat pedig a császár iránti esküjük. Szörnyű, háború hozta helyzet volt ez.

1916 februárjában, Párizsban Masaryk, Štefánik és Beneš létrehozta a Csehszlovák Nemzeti Tanácsot. Beneš ezt írta 1917-ben kiadott *Bohemia's Case for Independence* c. könyvében: 'El kell pusztítani Ausztria-Magyarországot'. 1917. július: a Csehszlovák légiók megalakulása (az ukrainai Zborovban) 70000 katonával, amit Olaszországban 1918 ápr. 21-én az olasz katonai vezetés is jóváhagyott.

Nagyapám, Veres tizedes, és még sok felvidéki (ma Szlovákia) katona Montello dél-keleti lejtőin harcolt és hiúsította meg az olaszok átkelési kísérletét. Ő itt meg is sebesült (ez volt nagyapa legkomolyabb sérülése a háború alatt), a jobb láb combjának felső részébe szúrta az olasz katona a szuronyát, s ha nincs a bajtársi segítség (aki leszúrta a támadót), akkor ottmaradt és elvérzett volna.

Ez a hadtest csak november közepén indult haza. Vonatok vitték az elfáradt, sebesült katonákat. A hosszan tartó utazás bonyodalmakkal tele, rendszertelen étkezés, ha egyáltalán szervezve volt a fogadó állomásokon, higiénia, tisztálkodási lehetőségek hiánya, stb. Mindenkit a remény éltetett, hogy a közeledő karácsonyt már együtt töltheti szeretteivel.

Az összeomlás

Az új vezérkari főnök, Armando Diaz tábornok (Luigi Cadorna főparancsnokot a caporettói áttörés után leváltották) csak az Antant szövetségesei sürgetésére határozta el magát a döntő offenzívára.

Október 24-én két brit és egy francia hadosztállyal megerősített olasz 4., 10. és 11. hadsereg támadásba lendült. A kétszeres tüzérségi fölényben lévő támadók két nap múlva hídfőállásokat létesítettek a Piave bal partján, ezekből kiindulva október 30-án áttörték a Monarchia 6. hadseregének frontvonalát. A kisebb támadásokat a Monarchia csapatai még vissza tudták verni. A támadás központja **Vittorio Veneto** településhez közel volt, e falu után nevezték el a támadást Vittorio Veneto-inak (III. piavei csata, avagy a Vittorio Veneto-i csata).

Október 29-én a hídfőktől támadást indítottak a Monarchia védőállásai ellen, több helyen áttörték a frontot. A Monarchia csapatai rendezetlenül vonultak vissza a frontvonalról. A Monarchia kudarca teljes volt.

Október 29-én a Monarchia *fegyverszüneti* küldöttsége utasítást kapott, hogy minél előbb lépjen kapcsolatba az olasz hadvezetéssel és kérjen fegyverszünetet. **Október 29-én** az olasz hadvezetés átvette a Monarchia azonnali fegyverszüneti kérelmét, de tárgyalásra nem került sor a felek között. A fegyverszüneti küldöttség **október 31-én** eljutott Padova városába, az olasz főparancsnokság székhelyére. Szintén ezen a napon *Párizsban* a *Legfelsőbb Haditanács* ülésén meg egyezés jött létre a résztvevő felek között a Monarchiának szánt fegyverszüneti feltételekről.

A Victor Weber von Webenau gyalogsági tábornok vezette hétfős bizottság Ausztria-Magyarország képviselőjében október 30-án lépte át az olasz harcfrontot, majd Padova mellett a Villa Giustiban – az Antant hatalmak képviselőjében fellépő – Diaz olasz tábornokkal tárgyalt a fegyverszünetről. (Az a furcsa helyzet állt elő, hogy az O.M.M. ekkorra már utódállamokra esett szét, de hadserege még mindig harcolt az olasz és a többi fronton.)

Weber tábornok november 3-án 18 órakor a Monarchia képviselőjeként aláírta a fegyverszüneti megállapodást, ami csak november 4-én délután 3 órakor lépett életbe. Ezzel a megállapodással megszűnt a Monarchiát összetartó erő, a közös hadsereg is.

A hadműveletek az O.M.M. hadseregének vereségével végződtek. Az olasz frontokon felsorakozott Boroevic-hadseregcsoport 78000 katonát (több tízezer magyart) veszített. Az összveszteség a hadművelet során mintegy 150000 fő és 31 lelőtt repülőgép, míg az olasz, angol és francia oldalon mintegy 90000 katona és 43 repülőgép volt.³⁰

Az osztrák- magyar haderő olyannyira meggyöngült, hogy véglegesen elvesztette támadó képességét. Óriási volt az anyagi veszteség is élelmiszerben, felszerelésben, fegyverzetben, de a legnagyobb az erkölcsi veszteség volt.

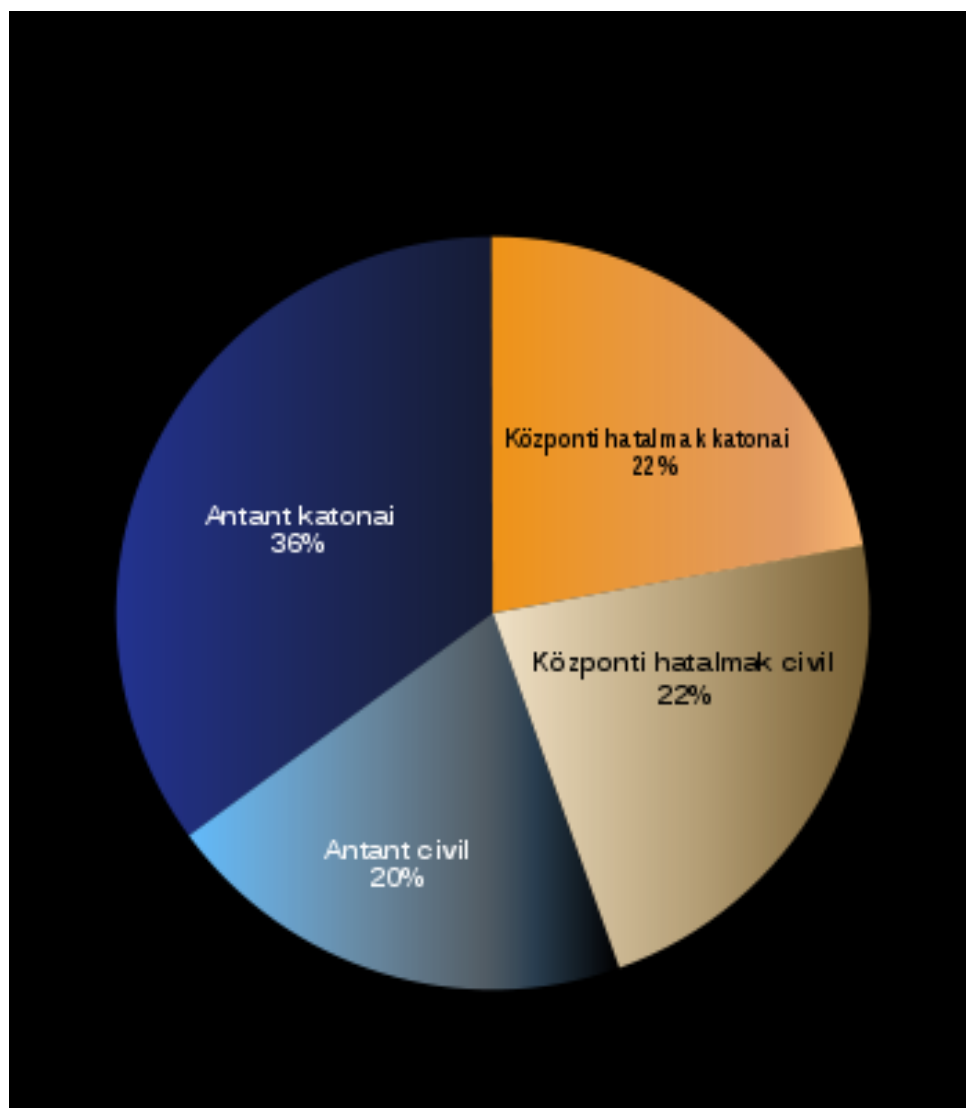
A Piavénél és a Tirolban küzdött magyar alakulatok zöme zárt egységekben, fegyelmezetten, részben gyalog vonulva, részben vasúton szállítva tért vissza Magyarországra. Az igazsághoz tartozik, hogy a hazaérkezett katonák teljesen becsapva, kisemmizve érezték magukat. A hátszágban csak a nyomorral találkozhattak, noha a katonai és politikai vezetőség, valamint a hivatalos propaganda a háborús évek alatt folyamatosan földet ígért a harcolóknak, de ezek csak ígérek maradtak, s odahaza mindent újra kellett kezdeni.

³⁰ Lásd Romsics Ignác (főszerk.): *Magyarország az első világháborúban*.

Az I. világháború áldozatai

Oldalanként a katonai és civil áldozatok.
Sok civil halálát okozta a spanyolnátha és az éhínség.

<u>Antant hatalmak</u>	Népesség millióban	Katonai ha- lottak	Civil halot- tak	Összes halott	Hadi sebesült
<i>Összes (Antant hatalmak)</i>	789,9	5 696 056	4 655 757	10 351 813	12 809 280
<u>Központi hatal- mak</u>	Népesség millióban	Katonai ha- lottak	Civil halot- tak	Összes halott	Hadi sebesült
Osztrák–Magyar Monarchia	51,4	1 100 000	467 000	1 567 000	3 620 000
<i>Összes (Központi hatalmak)</i>	143,1	4 024 397	5 391 000	9 415 397	8 419 533
Összes (teljes tábla)	933,0	9 720 453	10 048 649	19 769 102	21 228 813

A világháború magyar mérlege minden tekintetben rendkívül súlyos volt. A közös hadseregben a háború öt éve alatt 3800000 magyarországi (1914-es határok) katona harcolt. Számításba véve a régi Magyarország nemzetiségi összetételét, a mozgósított magyar katonák száma megközelítette a 2 milliót. A többi pedig szlovák, ukrán, román, szerb, horvát, német nemzetiségű katona volt.

Ebből elesett, meghalt 661000 személy (a mozgósítottak 17%-a). A sebesültek 743000 (a mozgósítottak 20%-a) és a hadifoglyok, eltűntek 734000 (a mozgósítottak 19%-a) száma összességében megközelítette a másfél milliót. A mai Szlovákia területéről bevonult – fentiekben már említett – hozzávetőleg 400000 főből mintegy 69700 fő halt hősi halált és mintegy 61680 fő vált hadirokkanttá.³¹ Összesen 2138000 személy (a mozgósítottak 56%-a). Mindez azt jelentette, hogy a tényleges katonai szolgálatot töltötteknek több mint 50%-a hősi halált halt, megsebesült vagy fogságba esett.

A háború Magyarországra eső pénzügyi és gazdasági terheit nagyon nehéz számba venni, az állami költségvetés összkiadásának nagysága harmincszorosára nőtt a háború alatt, összehasonlítva a háború előtti átlagos év állami összbevételeivel.

Az Antant teljes győzelmet aratott, szörnyű volt a mérleg: 9700 000 halott, mérhetetlen anyagi kár.

Felgyorsult a Monarchia széthullása

1918. október 28-án Prágában kikiáltották a független Csehszlovák Köztársaságot.

1918. október 29-én Horvátország elszakadt a Monarchiától és csatlakozott a megalakuló Jugoszláviához.

1918. október 30-án megalakult az osztrák állam.

1918. október 30-án a Turócszentmártoni - a szlovák nemzet - deklarációnak elfogadása.

1918. november 3-án az antant hatalmak Padovában elfogadták Ausztria-Magyarország fegyverszüneti kérelmét.

1918. november 11-én a compiégne-i erdőben, egy vasúti szalonkocsiban a német küldöttség aláírta a fegyverszünetet. Ezzel az I. világháború katonai története véget ért.

De a végjáték Párizsban, Prágában és Budapesten folytatódott.

1918. december 1-én a román hadsereg bevonult Erdélybe, s kimondta Erdély csatlakozását Romániához.

1919. március 21. a Magyar Tanácsköztársaság kikiáltása és 133 napig tartott a különös álom.

1919. június 28. Versailles: Az antant békét kötött Németországgal.

³¹ Miklós Tamás: *Szlovák nemzetiségű katonák harctéri magatartása a háború végén.* 2015.09.23, www.nagyhaboru.blog.hu.

1919. szeptember 10. Párizs, Saint Germain kastély: Ausztria aláírta a békeszerződést.

1920. június 4. Párizs Nagy-Trianon palota : A Magyarországgal való békekötés aláírásának időpontja.

A háborúnak vége, de a szenvedéseknek nem

Már a trianoni békeszerződés aláírását megelőzően a cseh legionáriusok megszállták Felvidéket. Először Kassát, 1918. december 29-én, ahol a megszállást követően 1919. január 6-án megtörtént az első gyilkosság, egy személyt világos nappal az utcán főbelöttek. A március hónap folyamán további gyilkosságokra került sor.

1919. január 2-án több ezer magyar részvételével tüntetés volt Érsekújvár főterén, majd január 10 -én megjelentek a városban a cseh legionáriusok, összeharcsolták a közintézmények értékeit, igyekeztek kiirtani az itteni magyar életmódjait (május 22 -én ledöntötték a főtéri Kossuth szobrot).

1919. január 9-én az Antanthoz tartozó, két legionárius századból álló csehszlovák hadsereg bevonult a bal parti Komáromba, melyet Csehszlovákiához csatoltak és ezzel kettéosztották a várost és Komárom vármegyét is. A város katonai közigazgatás alá került, a megszállók éjszakai kijárási tilalmat rendeltek el.

1919. február 12-én tüntetés volt Pozsonyban (a tüntetésnek hét halottja és több sebesültje volt).

Március 15-én ugyancsak Pozsonyban a város lakossága ünnepelni készült. Az itt berendezkedő Szlovákiai Teljhatalmú Minisztérium joggal tartott tőle, hogy esetleg atrocitásra kerülhet sor. Ezért március elején rendeletben tiltotta meg a magyar nemzeti megemlékezéseket. De Pozsony város lakossága csendben, lélekben ünnepelt, csak a felfegyverzett őrségek vonultak fel a tisztek vezetésével, de a lakosság méltóságteljesen viselkedett.

A cseh legionáriusok 1919. január-márciusban végigvonultak Felvidék magyar lakta falvain. A csehek által birtokba vett területeken Šrobár szlovákiai teljhatalmú miniszter 1919. március 25-én kihirdette a statáriumot.

Az év koratavasán megjelent nálunk a Magyar Tanácsköztársaság hadserege is, de a magyar csapatokat a nemzetközi erők nemsokára visszarendelték a demarkációs (ideiglenes vonal mögé).

A magyar katonai sikerek június elején azonban arra ösztönözték a teljhatalmú minisztert, hogy tovább szigorítsa a rendkívüli állapotot. Június 5 -én bejelentette a katonai diktatúra bevezetését a Felvidéken.

A felvidéki magyarság politikai, gazdasági, kulturális és társadalmi diszkriminációja mellett a megszállás kezdeteitől folyt a magyar történelmi múlt neves alakjait ábrázoló szobrok, emlékoszlopok, táblák és emlékművek lerombolása.

Az 1896-ban felállított millenáris emlékművek közül három volt található a megszállt Felvidéken: Jankovics Gyula dévényi, Kallós Ede zoborhegyi és

Bezerédy Gyula munkácsi alkotásai. Ezek mind áldozatul estek a szabadon tomboló magyarellenes indulatoknak.

A dévényi emlékoszlopot az Árpád-szoborral 1921. január 15-én fényes nappal, déli 12 órakor robbantották fel „ismeretlen tettesek”.

A négy hatalmas turulmadárral díszített zoborhegyi milléniumi emlékművet a cseh legionáriusok 1921. február 9-én zúzták szét, a turulmadarak 1,6 tonnányi vörösréz anyagát pedig rablott zsákmányként magukkal vitték. (A 20 m magas, henger alakú talapzaton álló gránit obeliszket Berczik Gyula tervei alapján készítették, a talapzat felső részén, az obeliszk lábánál elhelyezett, négy világtáj felé néző turulmadaras szobrok Kallós Ede alkotásai voltak.)

1921. október 26-27-én a pozsonyi Mária Terézia-szobrot ugyancsak a csehszlovák legionáriusok, valamint a szokolisták annak a rendje és módja szerint szétzúzták, méghozzá a karhatalom szemeláttára. A vandalizmust nem is próbálták megakadályozni.

Megrongálták továbbá Kossuth Lajos rozsnyói, losonci, dobsinai és (a már említett) érsekújvári szobrait is. Ugyanerre a sorsa jutott a breznóbányai II. Rákóczi Ferenc szobor, és még sok másik emlékmű. A szobrok ledöntését szinte minden esetben a csehszlovák légión tagjai követték el.

Irodalom

1. Gondos Ernő: *Az első világháború*. Móra Ferenc könyvkiadó, Budapest, 1977.
2. Romsics Ignác (főszerkesztő): *Magyarország az első világháborúban*. Kossuth Kiadó, Hadtörténeti Intézet és Múzeum, 2010.
3. Nemere István: *Magyarország története*. Anna Kiadó.
4. Julier Ferenc: *1914 – 1918. A világháború magyar szemmel*. Interneti portál – Infók,
5. Vitéz Németh (Deisler) Károly, nyug. áll. tábornok, a volt ezred parancsnoka: *A volt m. kir. nyitrai 14. honvéd gyalogezred története I. kötet, haditevékenység : 1914. augusztus 1-től 1915. szeptember 6-ig*. Terjedelem: 143 oldal. *II. kötet, haditevékenység: 1915. szeptember 7-től 1918. november 27-ig*. Terjedelem: 206 oldal. A szerző magánkiadása, Budapest, 1927/I. kötet, 1928/II. kötet
6. www.mek.oszk.hu/A magyar honvédség az első világháborúban.
7. www.crowland.uw.hu/images/csata/caporetto.
8. „A m. kir. 31. veszprémi honvéd gyalogezred” c. cikk. Megjelent 2014 ápr. 5-én *Bálint Ferenc* hadtörténész blog oldalán.
9. Bencze László: *A Piave-front*. Magyar Elektronikus Könyvtár – MEK-05005.
10. www.adtplus.arcanum.hu.
11. Nemeskürty István: *A bibliai örökség*. Szabad Tér Kiadó, 1991.
12. Interneti portál - Infók, Wikipédia.

13. Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Osiris Kiadó, Budapest, 2005.
14. Dušan Kováč: *Szlovákia története*. Kalligram Könyv és Lapkiadó, Pozsony 2001.
15. Zöllei Zoltán, Dr., alezredes: *Az első világháború közelharc és kézitusája ki-képzésének jellegzetes vonásai*. Interneti portál – Infó.
16. Bencze László: *A Piavei front*. Magyar Elektronikus Könyvtár – MEK 05005.
17. Szőke József: *Nagykér – Monográfia, 1993*. Napkiadó, Dunaszerdahely.
18. „A magyar honvédség az első világháborúban.” *Magyarország a XX. században*. Interneti portál – Infó. I-294.
19. Pintér Tamás: „Magyarok a Doberdón.” *Nagy Magyarország*, III. évfolyam. 3. szám, 2011. szeptember 16. 26. oldal.
20. „Magyar csapatok a caporettói-áttörésben.” *múlt-kor, történelmi portál* - Infó, 2005. június 6.
21. Gulyás László: *Az Osztrák-Magyar Monarchiától napjainkig. Két régió: Felvidék és Vajdaság sorsa*. Pécsi Tudományegyetem, 2005.
22. *Magyarország a XX. században, Hadsereg és katonapolitika, 1914-1940.* www.elib.hu.
23. Ivan Šedivý: „A csehszlovák legionáriusok 1914-1918-ban.” *Előadás*.
24. Simon Attila: „A köztársaság katonái.” *Új Szó*, 2006. június 23.
25. Kollektív autorov: *Komjatice 1256-2006, Vedecko-popularizačná monografia*. Komjatice – Bratislava, doplnené vydanie 2008.
26. Vitéz Czékus Zoltán, a m. kir. Honvéd Ludovika Akadémia hadtörténelem tanára: *Az 1914–18 évi világháború összefoglaló történelme*. A szerző sajátja, Budapest 1930, Stádium Sajtó Vállalat Részvénytársaság, Budapest VI., Rózsa-utca 111. sz.
27. Bálint Ferenc hadtörténész: „A m. kir. 31. veszprémi honvéd gyalogezred” című cikk megjelent 2014. április 5-én.
28. Popély Gyula: „Felvidék 1914 – 1920”. *Magyar Napló*, FOKUSZ Egyesület, Budapest, 2010.
29. Popély Gyula: *Felvidék 1918 – 1928*. Kárpátia Stúdió, Budapest, 2014.
30. Miklós Tamás: *Szlovák nemzetiségű katonák harctéri magatartása a háború végén*. 2015.09.23, www.nagyhaboru.blog.hu.
31. Marossy Endre: *Harcra hív a kürt*. Coldwell könyvek-sorozat, Püski Kiadó és Könyvesház, Budapest, 2005
32. Somogyváry Gyula: *Virágzik a mandula...* Budapest 1990, Auktor Kiadó, Budapest, 1990.
33. Pogány József: *A földreszállt pokol*. „Isonzó eposza” Dick Manó kiadása, Budapest, 1916.

Az előadás tárgyával összefüggő képek

A szerbiai hadszíntér 1914.

Máramarossziget 1914 őszén

Magyar katonák

Az Est lap a magyar fronton

Farkas Gyulának Húlra (község Érsekújvár és Nyitra között) 1916. január 31-én érkezett fénykép

Lövészárok háború

Lövészárok háború

Isonzói csatakép

Az olasz tüzérség az isonzói fronton, 1917.

Az 1917-es caporettói áttörés súlyos veszteségeket okozott az olasz hadseregnek

1918 tavaszán a nyugati fronton

A frontról hazaérkező magyar katonák 1918 őszén

